

Meindert Evers. *Begegnungen mit der deutschen Kultur. Niederländisch-deutsche Beziehungen zwischen 1780-1920.* Königshausen & Neumann

Ook lang vóór bezetting en voetbal waren de verhoudingen tussen Nederland en Duitsland soms gespannen, zij het op een heel ander - intellectueler - vlak. Duitsland was nog het land van de dichters en de denkers, en menige Nederlander reisde er naartoe om te studeren. In de zeventiende eeuw kwamen Duitse studenten naar de Republiek, vanaf de late achttiende eeuw was het meestal omgekeerd. In *Begegnungen mit der deutschen Kultur. Niederländisch–deutsche Beziehungen zwischen 1780 und 1920* schenkt de Nijmeegse cultuurhistoricus Meindert Evers aandacht aan enkele beroemde Nederlanders die voor de studie naar Duitsland zijn gegaan, terwijl het boek wordt afgesloten met twee hoofdstukken over respectievelijk de relatie tussen Albert Verwey en Stefan George en de kritiek van Huizinga op Spengler, die grotendeels ook al te vinden zijn in Evers' vorige boek *De esthetische revolutie in Duitsland* (besproken in Boeken 25-2-2005).

Gespannen waren de verhoudingen omdat men in Nederland vreesde voor het geloof van de studenten, blootgesteld als zij werden aan de nieuwe postkantiaanse, idealistische filosofie die zo vrijmoedig met het christendom omsprong. Johan Rudolph Thorbecke, studierend in Göttingen, probeerde in 1821 zijn bezorgde ouders per brief ervan te overtuigen dat zijn geloof geen enkele averij had opgelopen: 'Ware filosofie kan niet atheïstisch zijn...' Helemaal gerust zullen vader en moeder er niet op zijn geweest, vooral niet toen hun zoon vervolgens tijdens een rondreis langs andere universiteitssteden werd getroffen door een romantische aanval van *Weltschmerz*, nadat kort te voren een vriend van hem was overleden.

Alleen de muziek bood nog troost, bij voorkeur Mozarts *Don Giovanni*. Maar ook de natuur liet hem niet onverschillig, evenmin als de kunst. Na een bezoek aan de *Gemäldegalerie* in Dresden schrijft hij: 'Raphael, Corregio, Michelangelo ontsluiten de jongeling een nieuwe wereld, die hij, gelijk Columbus, meer vermoedde dan kende. Men bespeurt een onuitsprekelijk verlangen, om van deze stroom des genots niet te drinken, maar zich midden in dezelfde te storten, om erin onder te gaan'. Bij de jonge Thorbecke gingen, in elk geval voor even, de remmen volkomen los.

In Dresden waar hij gastvrij werd ontvangen door de romantische dichter Tieck, slaagde hij er ook nog in verliefd te worden op diens jongste dochter. Weliswaar zonder resultaat (de liefde bleek niet wederkerig), maar nadat hij er in een brief op had gezinspeeld, moest hij zijn wederom hevig bezorgde ouders verzekeren dat hij echt 'geheel vrij' naar Nederland zou terugkeren. Hij hield woord, want met de piepjonge dochter van de weduwe Solger die hij in Berlijn leerde kennen, trad hij pas vijftien jaar later in het huwelijk.

Het verhaal over de Duitsland-reis van Thorbecke, de liberale grondwethervormer en latere minister-president, spant de kroon. Maar ook de anderen over wie Evers schrijft (helaas met veel herhalingen en overlappingsen - de enige smet op dit verder boeiende boek) zijn zeer de moeite waard: de achttiende-

eeuwse dichter Antoni Staring die in Göttingen landbouwkunde ging studeren, wat in de Republiek niet kon omdat het hoger onderwijs er hopeloos bij de wetenschappelijke ontwikkelingen was achtergebleven, de jong gestorven medicus Steven Jan van Geuns, die - eveneens in Göttingen – het materiaal bijeen kwam zoeken voor de dissertatie waarop hij in 1790 te Harderwijk zou promoveren, en Reinier Cornelis Bakhuizen van den Brink, met Potgieter behorend tot de eerste redacteurs van *De Gids*, die in 1844-46 twee jaar bij de oosterburen verbleef.

Bakhuizen van den Brink, geen student meer, was in 1843 zijn vaderland ontvlucht vanwege torenhoge schulden. Eerst kwam hij in België, daarna in Duitsland en Oostenrijk, waar hij op zoek ging naar documenten voor een te schrijven geschiedenis van de Tachtigjarige Oorlog. Hij was de enige die niet vastzat aan het (verlichte) christendom dat de anderen uiteindelijk beschermde tegen de 'gevaaren' van de Duitse filosofie.

Met die filosofie (vooral die van Hegel) had hij al in Nederland kennism gemaakt en volgens hem paste zij uitstekend bij zijn liberale politieke ideeën. Groot was daarom zijn deceptie, toen bleek dat de Duitse filosofen zich dáár allerminst om bekommerden. Ze speculeerden er wel vrijelijk op los, maar tot bevrijdende daden kwam het niet. Daarvoor moest je in Holland zijn, realiseerde Bakhuizen van den Brink zich, dat wil zeggen in het door hem geïdealiseerde Nederland van de zestiende en zeventiende eeuw.

Evenals Staring en Van Geuns ergerde hij zich aan de minachting van de Duitsers voor de Nederlands taal (waarschijnlijk omdat ze het te veel op *Plattdeutsch* vonden lijken) en hij was geschokt toen hij de nationalist Arndt hoorde oeren over een Duits Rijk dat zich zou moeten uitstrekken van de Memel tot de Maas of zelfs tot de Noordzee. Hoewel hij zich in Nederland altijd vreselijk had opgewonden over de achterlijkheid en het conservatisme, zien we hem in Duitsland met de dag vaderlandslievender worden, in naam van een vrijheid waarvoor de Duitsers geen enkel gevoel bleken te hebben.

Net zo verging het de anderen, aldus Evers. In Nederland was men als de dood dat ze zouden terugkeren als 'gemetamorphozeerde Duitscher' (zoals een oom aan Staring schreef), in de praktijk werden ze zich in den vreemde pas goed bewust van hun nationale gezindheid. Het was dus ook toen al een waarheid als een koe: om thuis te kunnen komen moet je eerst op reis zijn gegaan.

(*NRC Handelsblad*, 7-7-2006)